Fossae Peellandiae

Twee onvoltooide Weertlandse kanaalprojecten uit 1627

ALFONS BRUEKERS
Ir. Alfons Bruekers (Nederweert, 1961) is directeur aan de Technische Universiteit Eindhoven. Als amateurhistoricus publiceert hij over de geschiedenis en archeologie van zijn woonplaats Nederweert. Vanaf 1990 is hij redacteur van *De Maasgouw*.
Zie https://independent.academia.edu/AlfonsBruekers

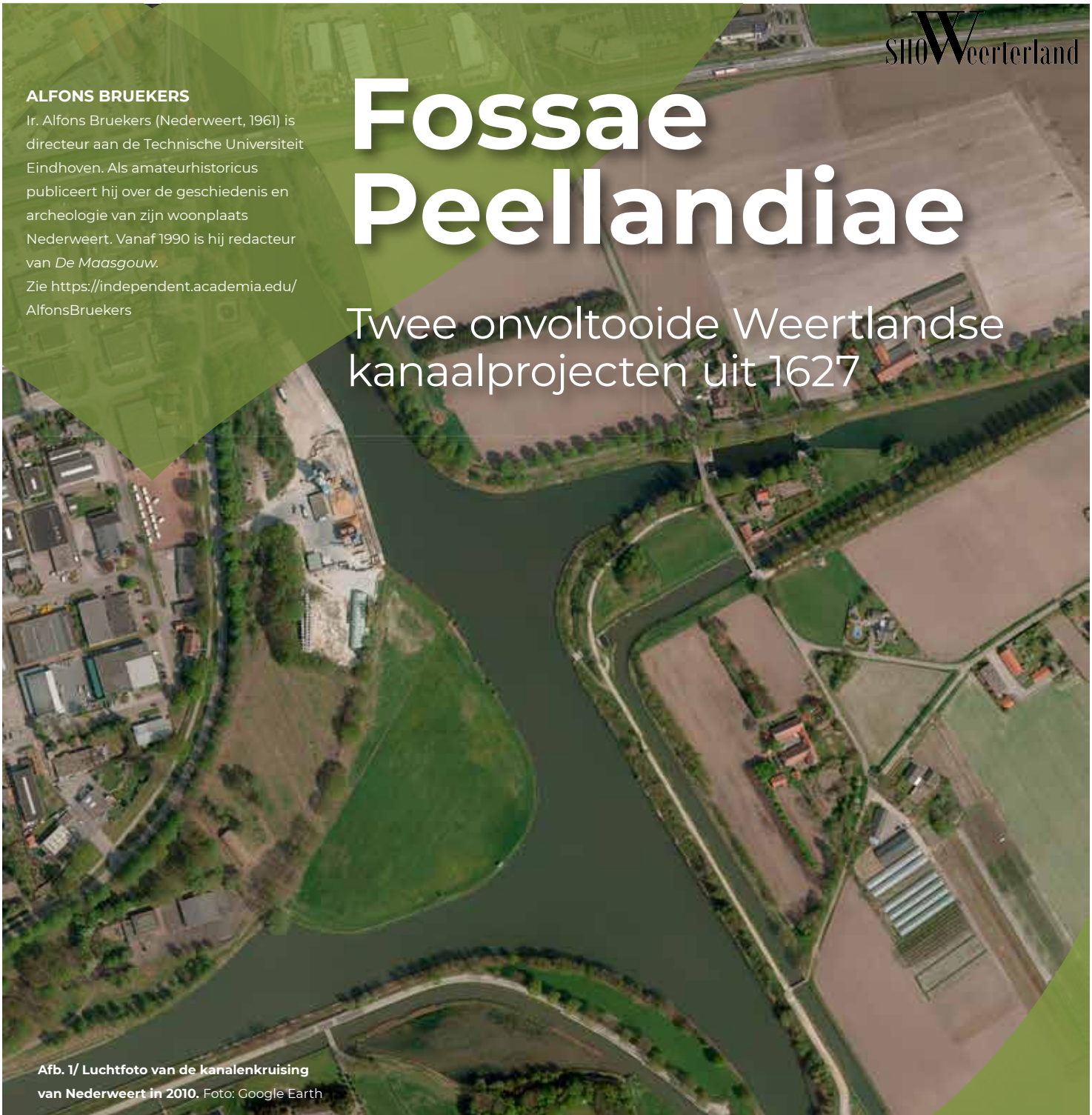

Afb. 1/ Luchtfoto van de kanalenkruising van Nederweert in 2010. Foto: Google Earth

Niet te missen voor iedereen die het via Google Earth bekijkt: ten zuidoosten van de dorpskern wordt het grondgebied van de gemeente Nederweert messcherp doorkliefd. De kanalen Zuid-Willemsvaart, Noordervaart en Kanaal Wessem-Nederweert verdelen de gemeente in vier kwarten. Zij vormen een kanalenkruis, met in het hart daarvan ooit een in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog zwaar gefortificeerd verdedigingseiland. De vorming van dat kruis startte met de aanleg van het Grand Canal du Nord door Napoleon in 1808. Nooit eerder gepubliceerd bronnenmateriaal werpt een nieuw licht op de kanalengeschiedenis van het Land van Weert. De eerste voorbereidende kanaalwerkzaamheden blijken al te dateren uit de Tachtigjarige Oorlog.

Het moet een indrukwekkend schouwspel zijn geweest, op de 17e juni 1627. De 60-jarige *infante* (Spaanse koningsdochter) Isabella Clara Eugenia, landvoogdes van de Zuidelijke Nederlanden, bracht met een groot gevolg een bezoek aan Roermond. Zij verbleef samen met vele andere hoogwaardigheidsbeklederes in de Munsterabdij. Met haar gedachten was zij ongetwijfeld al bij de volgende dag. Toen zou zij met haar gevolg via Venlo naar Geldern reizen voor een bliksembezoek aan de vorderingen van het nieuwe Maas-Rijnkanaal.[1] Een kanaalproject dat een jaar eerder was gestart en dat *De Nieuwe Vaert* werd genoemd. Door veranderende militaire situaties, geldproblemen en sabotagepogingen door het Staatse leger zou het nooit voltooid worden. Het project werd vooral bekend onder de naam van *Fossa Eugeniana*. Het Latijnse *fossa* betekent gracht of kanaal; *Eugeniana* is afgeleid van de derde voornaam van Isabella.[2]

MAAS-RIJNKANAAL

Het belang van dat nieuwe Maas-Rijnkanaal was tweeledig. Op de eerste plaats was er een economisch motief. Daarnaast zou het kanaal een langgerekte verdedigingslinie tegen de Staatse legers moeten vormen.[3] Verder was het de bedoeling om de *fossa*, die boven Venlo uitmondde in de Maas, door te trekken en zo een min of meer aansluitende kanaalverbinding tussen de Maas en Schelde te creëren. Dat was niet alleen waterstaatkundig maar vooral ook politiek een moeilijke opgave. Een sleutelfiguur in dat proces was Jan van de Wouwer (1576-1636), een hooggeplaatste ambtenaar aan het Brusselse hof en daarnaast ook vriend van schilder Pieter Paul Rubens. De schilder bemoeide zichzelf trouwens ook intensief met het kanalenproject.

De voorkeur ging enige tijd uit naar een traject dat via de Jeker bij Maastricht zou uitmonden in de Maas. Vanaf 24 juni 1626 werden in dat kader door Van de Wouwer en zijn ingenieurs opmetingen gedaan. Hijzelf verbleef op dat moment in het versterkte huis van een zekere kapitein Willem Diericx in Diest. Deze Diericx was goed ingevoerd in waterstaatkunde en bleek allerlei goede ideeën te hebben om de Maas en de Rijn met elkaar te verbinden.[4]

In het prinsbisdom Luik bestond grote weerstand tegen een Schelde-Maasverbinding op zijn gebied omdat het vreesde dat zijn neutraliteit in het geding zou komen.

Afb. 2/ Portret van aartshertogin Isabella Clara Eugenia. Atelier van Frans Pourbus II (1569-1622).
Collectie Noord-Brabants Museum 's-Hertogenbosch, foto: Paul Hermans via Wikimedia Commons.

De Luikenaren wilden het traject zover mogelijk als dat maar kon naar het noorden duwen. De Luikse ingenieur Jean Gallé kreeg in februari 1627 de opdracht om met een meetploeg en een grote groep soldaten de opties daartoe te verkennen. Op 22 juli rapporteerde hij met als voornaamste aanbeveling om een noordelijk tracé te kiezen (dat wil zeggen van Antwerpen via Herentals, de Kempen en de Peel naar Venlo). Een traject dat, hemelsbreed beschouwd, via Weert en Nederweert liep.[5] Een definitief besluit schijnt niet genomen te zijn en bovendien vergde de aanleg van de Maas-Rijnverbinding op dat moment alle aandacht en fondsen.

De cruciale rol van een zekere *el capitan Diriex* blijkt uit het feit dat uitgebreid over hem geschreven wordt in de Spaanstalige voortgangsrapportage die het Brusselse hof in 1626 naar Madrid stuurde.[6] Diericx, die zichzelf ingenieur noemde, was vermoedelijk toch meer militair dan landmeetkundige.[7] Wellicht stond hij in contact met de veelzijdige Antwerpenaar Michael van Langren. Deze Zuid-Nederlandse evenknie van Leonardo da Vinci was als uitvinder, astronoom, cartograaf en ingenieur nauw betrokken bij het ontwerp van de *Fossa* en andere kanaalplannen.[8] Diericx was vermoedelijk afkomstig uit het huidige Midden-Limburg. Hij stond in elk geval aan het hoofd van een Roermonds geslacht dat zich Dirix of Diericx noemde.[9] Willem (ook: Guliam) Diericx werd in 1622 door *infante* Isabella benoemd tot kapitein van 60 *arquebusiers* (haakbusschutters) te paard en door de koning van Spanje bevorderd tot *superintendent* (toezichthouder) van de compagnie ter bewaking van de rivieren.[10] Terwijl de aanleg van de *Fossa Eugeniana* in de winter van 1626/1627 in volle gang was, begon Diericx met voorbereidende werkzaamheden voor de terreinkartering van het traject Schelde-Maas.[11] Die activiteiten brachten hem al snel in de regio Weert-Nederweert.

Afb. 3/ Kaart uit 1645 van Blaeu: *Fossa Sancta Mariæ, quæ et Eugeniana dicitur vulgo De Nieuwe Grift* (uitsnede van het gedeelte op hedendaags Limburgs grondgebied), in: *Theatrum Orbis Terrarum, sive Atlas Novus in quo Tabulæ et Descriptiones Omnium Regionum*. Bron: wikimedia commons.

DE MAAS-SCHELDEVERBINDING

De heerlijkheden Weert en Nederweert maakten barre tijden door in 1626 en 1627. Na het aflopen van het Twaalfjarig Bestand in 1621 was het een komen en gaan van passerende Spaanse en Staatse krijgstroepen. Dat legde een grote druk op de bevolking. De burgemeester van Nederweert beklaagde zich in 1626 over de *groote armoije ende benautheijt onder onsse huijsluijdens* ten gevolge van de inkwartieringen.[12] Het dorpsbestuur was er veel aan gelegen om verdere overlast te beperken. Op 13 mei 1627 was het weer raak. Iemand die we hiervoor al hebben leren kennen, kapitein Willem Diericx, kwam met een groep ruiters, voetvolk en ingenieurs aan in de stad Weert. Hun doel was volgens de stadsschrijver het bekijken *lanckx die beeck van hier (Weert) tot Ruieremundt*. Dat Roermond zal wel een misinterpretatie zijn, want er liep geen beek van Weert naar Roermond en ook in de kanaalplannen was daarvan geen sprake. Het Weerter stadsbestuur moest een gids leveren om de landmeters via de heide naar Bocholt (B) te leiden, dat overigens wel in het beoogde tracé lag. Het vertrouwen in het succesvol afleggen van de relatief korte afstand was niet groot, want pas bij daadwerkelijke aankomst in Bocholt wilde men de gids huiswaarts laten gaan.[13]

Korte tijd later was de hele equipe weer terug in het Land van Weert. Een groot gevolg bestaande uit vier compagnieën ruiters van 100 paarden en 200 man te voet (in totaal 600 personen, inclusief *ingenieurs*) meldde zich medio juni 1627 in Nederweert. Willem Diericx zélf, als kapitein de hoogste in rang, maakte zich bij het dorpsbestuur bekend als (landmeetkundig) ingenieur. Hij vertelde dat zijn missie was het uitvoeren van tracémetingen voor *die vaert (of) het revier het welcke solde gebrocht woorden inde mase*. Het gemeentebestuur toonde zich niet coöperatief. Het had immers geen belang bij een kanaaltracé en zat met name ook niet te wachten op inkwartiering van 600 hongerige tijdelijke inwoners. Door het namens de gemeente aanbieden van een contante som geld van 45 gulden lukte het Diericx te bewegen om het dorp links te laten

Afb. 4/ De Spaanse koning Filips III benoemt kapitein Guillaume Diericx tot superintendent van de compagnie ter bewaking van de rivieren en forten in Brabant.
Gemeentearchief Roermond, toegang 5003, inv. nr. 2. Foto: Alfons Bruekers.

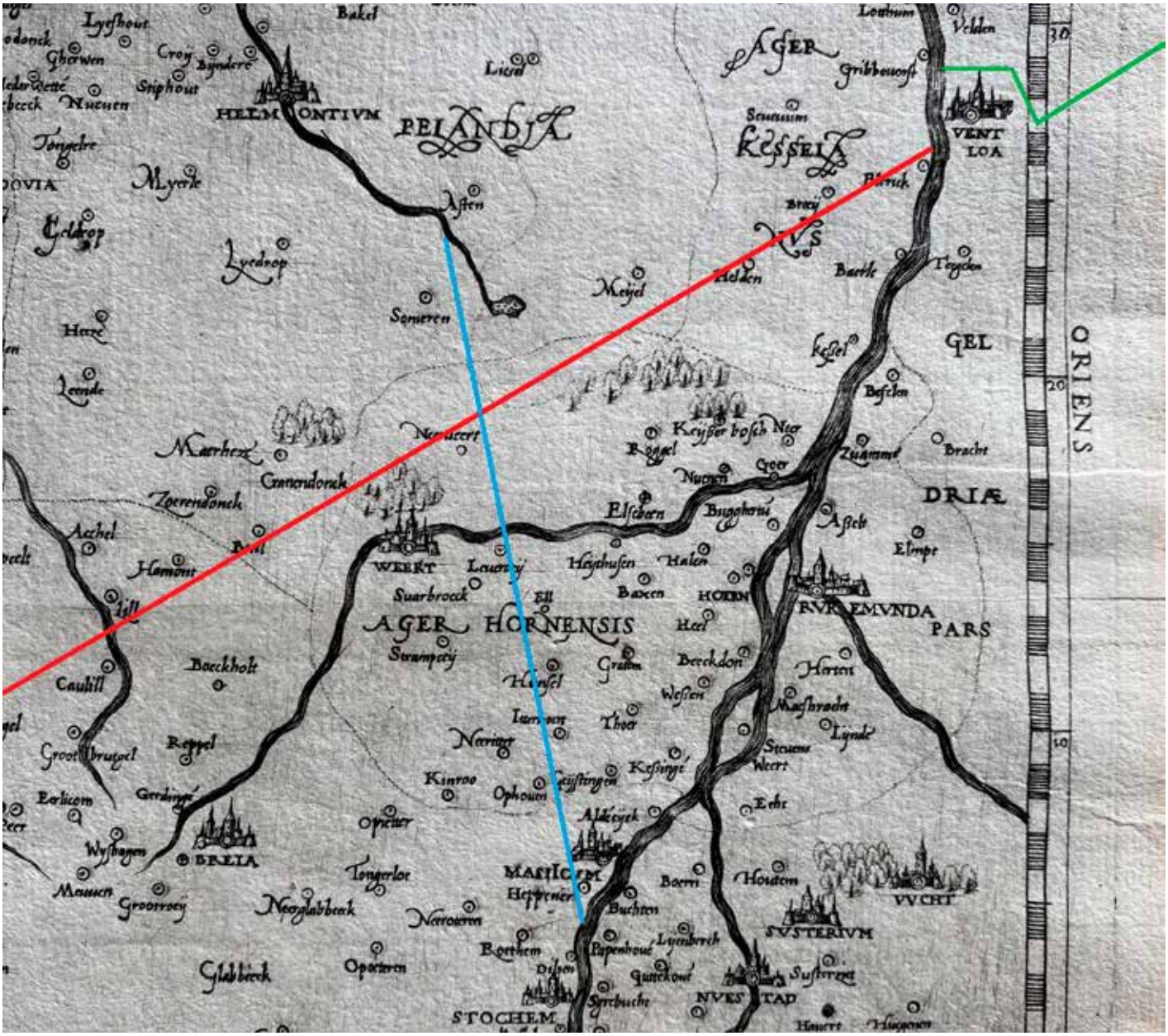

Afb. 5/ Globale ligging van de niet-voltooide kanaalprojecten. Ondergrond: kaart (uitsnede) van Brabant: *Brabantiae Belgarum Provinciae Recens Exactque Descriptio Venetiis*, geëtst en uitgegeven te Venetië door Giralomo Olgiato in 1567 en gebaseerd op Jacob van Deventer. Het origineel (400x510 mm) bevindt zich in de Koenraad-collectie Brabant. Groen: Fossa Eugeniana. Rood: Fossa Peellandia oost-west. Blauw: Fossa Peellandia noord-zuid.

liggen en zijn heil te zoeken in de Weerter buurgemeente Stramproy. *Not in my backyard*, zal het Nederweerter bestuur gedacht hebben. Naast het betalen van de afkoopsom moesten de Nederweertenaren ook zorgdragen voor de rantsoenering van de landmeetploeg en haar militaire escorte. Op 15 juni 1627 en de volgende dagen brachten de inwoners regelmatig met kar en paard voorraden, zoals vele tonnen bier, hespen van 18 pond, 50 roggebroden, hooi, haver voor de paarden en allerhande goederen naar het kampement in Stramproy.
Vermoedelijk zijn de landmeters na een of twee dagen weer verder getrokken. Op 17 juni zou namelijk de *infante* Isabella in Roermond aankomen om daarna de vorderingen van de *Fossa Eugeniana* te gaan bezichtigen. Het lijdt geen twijfel dat Willem Diericx, zowel uit hoofde van zijn betrokkenheid als vanwege het feit dat hij Roermondenaar was, daarbij heeft willen zijn. Vermoedelijk zijn Dirickx en zijn mannen daarna naar Den Bosch getrokken. Een troepenmacht van vier ruitercompagnieën komende vanuit Meijel kampeerde namelijk in de nacht van 22 op 23 juni in Asten. Dat kan bijna geen toeval zijn.[14] Maar ook de Nederweertenaren waren nog niet van hen af. Op 2 juli 1627, dus luttele dagen na het bezoek van Isabella, kreeg het dorp opnieuw bezoek. Ditmaal een korporaal met 20 voetsoldaten, *comende in den avont, van die Nieuwe Vaert* (de *Fossa Eugeniana*). Onder aanbieding van een afkoopsom van nog geen vijf gulden wist men hen te overtuigen niet in Nederweert te overnachten maar bij een volgend dorp aan te kloppen. Het denken hield ook toen al niet zelden op bij de eigen gemeentegrenzen.

DE *BYPASS* VAN DE MAAS

De vorderingen met de aanleg van het Maas-Rijnkanaal baarden grote zorgen bij het stadsbestuur van Den Bosch vanwege de daardoor te verwachten waterstijging in de Maas. Aan de andere kant hadden de Brabantse steden en de Meijerijse *kwartieren* Maasland en Peelland wel een groot economisch belang bij de nieuwe waterwegen, met name bij een nieuwe Maas-Scheldeverbinding. Maar ook bestond er grote behoefte aan het vergroten van het handelsverkeer van Luikse waren en het ontsluiten van de overvloedige hoeveelheid turf in de Peel. Die behoefte bestond in feite al decennialang, maar door de oorlogstroebelen van de Tachtigjarige Oorlog kwam er van de uitvoering niets terecht. Pas bij de betrekkelijke rust tijdens het Twaalfjarig Bestand werden de plannen weer uit de kast gehaald. Dat was

de persoonlijke verdienste van de kwartierschout van Peelland, jonkheer Marcus van Gerwen (1565-1645).[15] Deze had namelijk een plan gemaakt dat er in hoofdlijnen als volgt uit zag: bij de stad Maaseik aan de Maas zou een grote sluis worden gebouwd. Vanaf die sluis werd een brede gracht of vaart gegraven, geschikt voor platbodemschepen. Die leidde *deur den dorp Nederweert* en van daaruit door de Peel in rechte lijn richting het noorden naar het kasteel van Asten. De daar stromende rivier de Aa zou dan verbreed en verdiept worden vanaf het kasteel van Asten tot aan de stad Helmond. Platbodemschepen konden zo vanaf de Maas bij Maaseik via Nederweert, Asten en Helmond naar de stad Den Bosch varen. Zeker in tijden dat de Maas droogviel en niet bevaarbaar was, zou deze route vanwege de geschiktheid voor platbodems ideaal zijn. Luikse waren zoals kalk, kolen en ijzer konden dan relatief goedkoop getransporteerd worden. Ook zouden het graafschap Horn en de dorpen van Peelland hun turf en granen op de Hollandse markten kunnen brengen en op de retourtocht koopwaren uit Holland en Zeeland mee terugnemen, zonder meerkosten voor de vracht.
Van Gerwen had naar eigen zeggen reeds overeenstemming met het *Graeffschap Hoorn*, alsmede met de dorpen Someren, Asten en de stad Helmond. Hij verklaarde dat *sekere verstandighe ingenieurs ende timmerluijden* de haalbaarheid van dat traject hadden onderzocht.[16] Er werd ook een kaart gemaakt van het beoogde tracé, *door de peelmoeren langs Nederweert en het Lant van Hoerne tot aen Maeseijck*.[17] Op 23 augustus 1623 gaven de magistraten van Den Bosch en Helmond eendrachtelijk opdracht aan Marcus van Gerwen om het eerste onderdeel van het plan (namelijk het traject Den Bosch-Helmond) ter hand te nemen. Tot de opdrachtomschrijving behoorde ook *ende dairnair voorts opwaerts tot de uyterste palen van Brabant, tsij aen het land van Gelre of het graefscap van Horne, naer dat de tijt soude mogen toelaeten ende leveren*. De opdracht tot de feitelijke uitvoering werd op 10 maart 1626 verleend. Het grootste deel van de werkzaamheden vond plaats in het eerste halfjaar van 1627. Dat was dezelfde periode dat er aan de *Fossa Eugeniana* werd gegraven. En ook dezelfde tijd dat de landmeters van Willem Dierickx in Nederweert tracéverkenningen verrichtten voor de Maas-Scheldeverbinding. Op 21 december 1627 werd het project aan Brabantse zijde voltooid. Op die dag voer het eerste beladen turfschip via deze *Fossa Peellandia*[18] van Helmond naar Den Bosch.[19] En toen gebeurde er iets waar niemand op gerekend had. In 1629 werd Den Bosch ingenomen door het leger van Frederik Hendrik. Het stadsbestuur had vanaf dat moment heel andere zorgen. Het plan om het kanaal door te trekken van Asten over Nederweert naar Maaseik verdween dan ook in een diepe la.

ONVOLTOOID

Zo had het Land van Weert in 1627 te maken met maar liefst twee onvoltooide kanaalprojecten, de beide *Fossae Peellandiae*. Hoewel beide projecten in 1627 sneuvelden door de politieke en militaire situatie waren er waarschijnlijk nog meer beren op de weg naar succesvolle realisatie. Ook de waterstaatkundige situatie was namelijk verre van triviaal. Maaseik, waar een sluis werd geprojecteerd, bevindt zich op ongeveer 30m +NAP en de aansluiting in Asten op ongeveer 27m +NAP. Een natuurlijk verval van drie meter was op zich wel aardig, maar is marginaal op een hemelsbrede afstand van 35 km. Probleem was vooral dat het *Eiland van Weert* doorsneden moest worden en die bult heeft een hoogte van 30 tot 34m +NAP. Dat vergde dus een voedingskanaal. Bovendien

Afb. 6/ Uitsnede uit: Carte de la Belgique d'apres Ferraris, kaartblad Ruremonde, uitg. Vandermaelen, Brussel (ca. 1850).
Afgebeeld is het tracé van de Zuid-Willemsvaart en in streeplijn dat van de Noordervaart. Collectie A. Bruekers, Ospel.

zou ook de Tungelroysebeek ten zuiden van Weert doorkruist moeten worden, hetgeen waterstaatkundig onmogelijk leek. Om nog maar te zwijgen van het kruisen van de tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar geplande verlenging van de *Fossa Eugeniana* van Venlo naar Antwerpen. Het plan voor de verlengde *Fossa Eugeniana* werd pas echt gerevitaliseerd in de jaren 1803-1810, in de vorm van het Napoleontische *Grand Canal du Nord* ofwel de Noordervaart, een project dat overigens ook onvoltooid zou blijven. De beoogde noord-zuidgerichte *bypass* van de Maas van Den Bosch richting Maaseik kwam er uiteindelijk pas in 1822-1826 en ging Zuid-Willemsvaart heten. De laatste loot aan de stam was het Kanaal Wessem-Nederweert waarvan de aanleg in 1929 gereedkwam. Uiteindelijk heeft het dus vrijwel 400 jaar geduurd voordat het kanalenkruis in Nederweert voltooid kon worden.

Voor hulp en adviezen van allerlei aard bij de totstandkoming van dit artikel dank ik graag prof. dr. Paul Koenraad (’s-Hertogenbosch), prof. dr. Arnoud-Jan Bijsterveld (Tilburg University), drs. Corine Bon en drs. Emy Thorissen (Brabant-Collectie Tilburg University), Lian Geuns (Gemeentearchief Roermond), Peter Witlox (Gemeentearchief Nederweert), Rudie Stevens en Will Schlenger (Gemeentearchief Weert), Coen Hendrikse (Regionaal Historisch Centrum Eindhoven) en drs. Toine Maas.

Literatuur/

- Henk Beijers, Jonker Marcus van Gerwen 1565-1645. *Notities vanuit het Kwartiersarchief van Peelland, deel 1* (Vught 2005).
- Philippe Bragard, *Dictionnaire biographique des ingénieurs des fortifications Pays-Bas espagnols, principauté de Liège, Franche-Comté* 1504-1713 (Namen 2011).
- Rien van den Brand, Een keizerlijk Nierskanaalplan uit 1572, in: *De Maasgouw* (123) 2004 p. 73-75.
  Handelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant 1909-1915 (’s-Hertogenbosch 1917) p.32-37.
- Jac. Heeren, Uit de geschiedenis van de rivier de Aa. I. De bevaarmaking van de Aa tussen Helmond en ’s-Hertogenbosch, in: *Taxandria, Tijdschrift voor Noord-Brabantse geschiedenis en volkskunde (43) 1936* p. 237-253.
- Fred. Nettesheim, Kronijk der stad Roermond van 1562 tot 1638, door Jan van Rijckenroij, in: *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg (PSHAL) (12)* 1875 p. 249-386.
- A van Sasse van Ysselt, Het kasteel De Bocht of Dommelrode te St. Oedenrode, in: *Taxandria, Tijdschrift voor Noord-Brabantse geschiedenis en volkskunde (30) 1923* p. 57-73.
- A van Sasse van Ysselt, Scheepvaartverbinding tusschen Luik en ’s-Hertogenbosch, in: *Taxandria, Tijdschrift voor Noord-Brabantse geschiedenis en volkskunde (43) 1936* p. 144-148.
- Stan Smeets, *Weert in het begin der negentiende eeuw.* Weert 1949 p. 2-3.
- Roel Zijlmans, *Troebele betrekkingen. Grens- scheepvaart en waterstaatskwesties in de Nederlanden tot 1800.* Proefschrift Tilburg University 2016.
- Roel Zijlmans, Fossa Eugeniana. Een Schelde-Maas-Rijnverbinding rond 1626: achtergrond, voortraject en onderhandelingen, in: *PSHAL (154) 2018* p. 115-160.

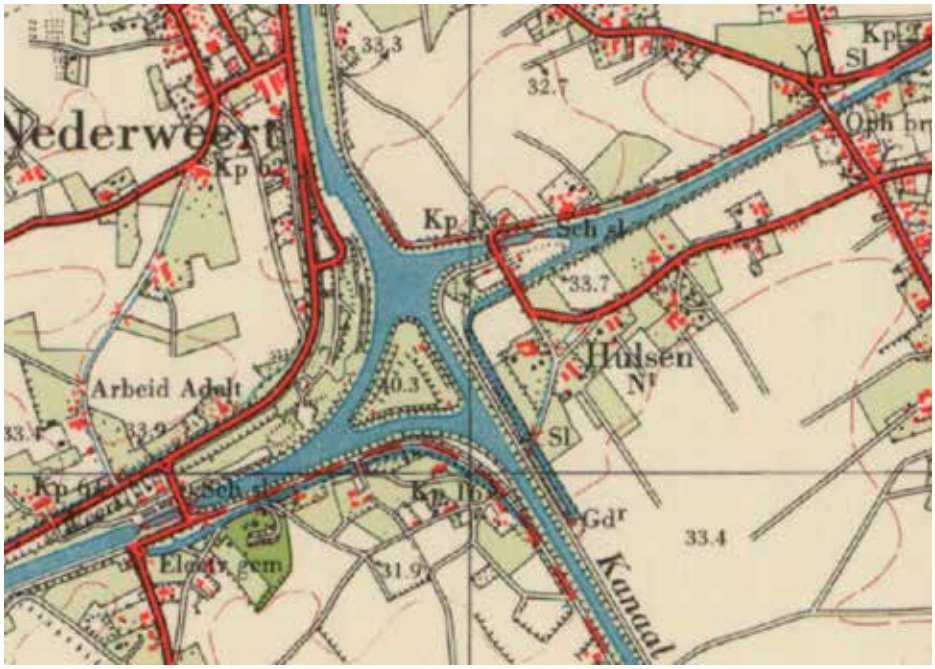

Afb. 7/ De Nederweerter kanalenkruising in 1960. Links en boven: Zuid-Willemsvaart. Onder: Kanaal Wessem-Nederweert. Rechts: Noordervaart. In het hart het voormalige gefortificeerde eiland. Topografische kaart, www.topotijdreis.nl.

noten/

1 Nettesheim, p. 264. De auteur dateert dit bezoek abusievelijk op 17 juni 1628 terwijl de oorspronkelijke bronnen geen twijfel over de juiste datum, 17 juni 1627, laten bestaan.

2 Ten onrechte wordt het kanaal in allerhande literatuur ook wel als *Fossa Eugenia* betiteld, maar dat is historisch onjuist en taalkundig minder fraai.

3 Van den Brand, p. 73. Zijlmans p. 158. De studie van Zijlmans is het meest recente en complete werk over de *Fossa Eugeniana* en de voorbereidende activiteiten van dat project.

4 Zijlmans, p. 425.

5 Zijlmans, p. 144.

6 *Relaçion tocante las obras de los canales propuestos a hazer entre los rios Rin y Mosa, y tambien entre la dicha Mosa desde Mastrique al rio Demer* [*Verslag betreffende de werkzaamheden in verband met voorstellen voor het aanleggen van kanalen tussen de rivieren Rijn en Maas, en ook tussen de Maas vanaf Maastricht en de rivier de Demer*]. Vermoedelijk van de hand van Antonio Anselmo (1589-1668), jurist bij de Raad van Brabant. Handschrift in AG Simancas, Consejo de Estado, Secretaría de Estado 1404-1700, legajo 2040, doc. 81, integraal overgenomen en vertaald in Zijlmans 2018 p. 639 e.v.

7 Bragard noemt hem niet in zijn biografisch woordenboek van Zuid-Nederlandse ingenieurs. Wel een zekere Adrien Diries, die waarschijnlijk dezelfde is als Adrien Diericx, de zoon en opvolger als rivierenintendant van Willem Diericx.

8 Van Langren (1598-1675) staat bekend om de allereerste kaart van de maan, door hem in 1627 vervaardigd. Ook wordt de oudste grafiek aan hem toegeschreven. Hij was verder de uitvinder van diverse militaire toepassingen zoals een mitrailleur en een systeem om lengtegraden op zee te bepalen. Bron: Wikipedia.

9 Het staat niet vast dat hij van Roermondse geboorte was. Zijn nageslacht was dat generaties lang wél en het familiearchief Dirix, met inbegrip van documenten van Willem Diericx zelf, berust in het gemeentelijk archief van Roermond. Een echtpaar Guilhelmus Dierycx en Gertruidis Joosten laat op 15 oktober 1632 in Roermond een zoon Theodorus dopen. Het moet om een andere persoon gaan aangezien de kapitein met die naam in of voor 1629 is overleden. Gemeentearchief Roermond, Gezinsbladen dopen Roermond 1592-1820.

10 GA Roermond, Families en Personen, toegang 5003, Archiefbescheiden betreffende leden van het Roermondse geslacht Dirix, inv. nr. 2 en 3.

11 Een officiële opdrachtbeschrijving is niet gevonden in de literatuur en de archieven.

12 RHCL 01.008 Archief Schepenbank Nederweert, inv. nr. 29d burgemeestersrekening 1626/1627. De rekening is in duplo bewaard gebleven, het ene exemplaar is gefolieerd en het andere niet. De in dit artikel gebruikte gegevens komen van de folio’s 20r, 23r, 23v, 24r, 26v, 29r, 31v, 36r en diverse ongefolieerde posten. Met het begrip *huijsluijden* worden geërfden (grond- en huiseigenaren) bedoeld.

13 Gemeentearchief Weert, Oud-Archief, inv. nr. 802 rekening van binnenburgemeester 1626/1627 fol 16v en 17r. Helaas is de simultane rekening van de buitenburgemeester (dus die van de gehuchten die de stad omringden) niet bewaard gebleven; daarin was meer informatie te verwachten. In dezelfde rekening is omstreeks oktober 1627 sprake van het logeren te Weert van de overste luitenant Traberck, *diertijt liggende omtrent Gelder op die Nieuvaert* (fol 30v.).

14 Regionaal Historisch Centrum Eindhoven, toegang nr. 13031 Gemeentebestuur Asten, 1603-1813, inv. nr. 108 IX/5 *Rekening, bewijs en reliqua voor Joost Jan Wilms en Geraert Dries, borgemeesters der heerlijkheid Asten* 1626/1627 fol. 7.

15 Voor de biografie van Van Gerwen zie Beijers. Dit werk baseert zich voor wat betreft de kanalisatie voor het grootste deel bijna letterlijk op het werk van Heeren uit 1936.

16 Van Sasse van Ysselt, p. 144-148. De auteur citeert uit een stuk dat was opgemaakt ten behoeve van de Nederlandse onderhandelingsdelegatie bij de vredesconferentie van Munster in 1648.

17 De oorspronkelijke manuscriptkaart van Van Gerwen uit circa 1623 werd in 1909 samen met andere handschriften door het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant aangekocht op de veiling van de nalatenschap van baron Van Breugel Douglas. In 1936 bevond zij zich nog in de topografische atlas van het Genootschap (die overging naar de Brabant-Collectie van de Universiteit van Tilburg). Een uitgebreide zoektocht door ingewijde onderzoekers in de collecties van het Genootschap, het archief in ‘s-Hertogenbosch en in diverse archiefadministraties leidde helaas tot op heden niet tot resultaat. Het ware te hopen dat de kaart ooit nog door iemand wordt teruggevonden.

18 *Fossae Peellandia* is een naam zonder historische grondslag. Het is een speelse variatie op de naam van het vrijwel gelijktijdige project van de *Fossa Eugeniana* die wél een officiële naam is.

19 Heeren, p. 237-253.